

Podplukovník PhDr. Jan Zahradníček, CSc.

VÝZKUM OBRANNÉHO SYSTÉMU STÁTU

I.

Výrazným sociálním rysem soudobého vojenství, jehož tendence jsou determinovány především vojenskou silou světových velmocí, je rozšiřování a pronikání obranných funkcí do všech sfér společenských a státních činností. Projevuje se zejména proto, že vojenskotechnické možnosti soudobé války znamenají výraznou hrozbu zásahu do všech oblastí společenského a státního života zúčastněných i nezúčastněných zemí ve válce. O to více se nutnost reakce na tento fakt týká malé země, položené v centru světových mocenských zájmů.

Radikální zásahy války do fungování společenského a státního systému se v minulosti projevovaly zpravidla až v počátečním období a v prostorech přímo zasažených válečným požárem. Proto, i když i před druhou světovou válkou byly v mnohých zemích snahy řešit otázky obranyschopnosti země, šlo v převážné míře o realizaci obranné přípravy na kombinaci vojenských a polovojských organizací s iniciativním podílem dobrovolných organizací a spolků, aniž bylo dosaženo těsnější návaznosti činností a propracování uspořádanosti funkcí.

Nová epocha válek, charakterizovaná ve své nejstrašnější podobě globálním ničením raketovými jadernými prostředky, vyvolala přesun zájmu na obranných funkcích již do předválečného stadia. Všechny moderní státy usilují o vytvoření celospolečenského obranného systému již v době míru. V něm vidí nástroj plnění obranných úkolů státu i důležitého činitele zabezpečení předpo-

kladů maximální ochrany obyvatelstva, hospodářství i kultury před ničivými účinky války. V širším pojetí pak obranný systém představuje nástroj, jehož prostřednictvím může stát a společnost operativně a účinně reagovat i na jiné katastrofické situace, než je sama válka. Je samozřejmé, že válka jako nejvyšší katastrofa společnosti zůstane hlavním kritériem akceschopnosti obranného systému. Úkol zkvalitnit dnešní obrannou soustavu ČSSR a vytvořit z ní cílově pracující systém je proto výrazem objektivních sociálně politických zájmů našich národů.

Narůstání účinků a důsledků soudobé války nese s sebou i vážné problémy uspořádanosti celého obranného systému. Vyplynávají zejména z působení rozporných tendencí, které je třeba překonávat (a to nejen ideologicky):

a) Roste faktická úloha brannosti (armády i jiných ozbrojených složek), ale současně se prosazují apatické postoje (které vyplývají z ničivosti války) a s nimi ruku v ruce antimilitaristické a pacifistické ideje.

b) Potřebná jednotota akce obranných činností zjevně směřuje k centralizaci, ale přirozená snaha organizací a institucí usiluje o decentralizovanou samostatnost.

c) Řešení obranných otázek má mnoho stránek, jež jsou vzhledem k potřebě utajení nepřipustné širokým vrstvám obyvatelstva, ale současně se rozvíjí demokratická snaha mas podílet se aktivně na řešení společenských záležitostí apod.

Jakkoli je nalezení správných odpovědí obtížné, je jejich praktické řešení neodkladné. Proto je třeba použít různé přístupy, které by mohly při hledání východisek přispět. Jedním z nich je bezpochyby i vhodné uspořádání obranného systému, který bez jednostrannosti bude překonávat existující rozpory a usilovat o zabezpečení potřebné akční jednoty při plnění objektivně dané obranné funkce v konkrétních sociálně politických podmínkách. Budou se nezbytně uplatňovat nástroje k nalezení vhodné organizace částí systému, bude účelné reálně delegovat odpovědnosti a pravomoci v obranném systému i zásady racionální koncepce řízení. Začlenění těchto otázek do výzkumu celého komplexu je jedním z projevů skutečného úsilí o praktické řešení obranných funkcí v naší společnosti.

Přispět k nalezení principů výstavby a fungování obranného systému, (ale i zásad např. řízení obranného systému, jeho mírové přípravy, součinnosti jeho součástí v různých situacích apod.) předpokládá mj. použití i systémový funkčně strukturální přístup. Spočívá v tom, že analyzuje obranný systém jako celkovostní objekt a zkoumá na něm strukturu, funkci a chování vzhledem k očekávaným výsledkům.¹⁾

II.

Obranný systém se v pohledu funkčně strukturálního přístupu jeví jako abstraktum, které ztělesňuje vysoce obecné společenské cíle, zájmy, potřeby i praktické snahy sociálních skupin a vrstev, institucí a organizací na obraně a ochraně své existence a svébytnosti. Toto celkovostní pojetí prostupuje obranným posláním všech složek, funkcí i činností existující společenské organizace.

Současně je ale branný systém celkem diferencovaný — je diferencovanou

¹⁾ Vzhledem k charakteru této studie však nebude možné použít všechny metody systémové analýzy, zejména exaktní a bude nutné realizovat celý záměr jen dialekticko-logickými postupy. Proto i závěry budou mít nezbytně hypotetický charakter.

jednotou. Vyznačuje se tím, že se skládá z množství specifických součástí, z nichž některé zcela a některé z větší či menší části se podílejí na plnění obranné funkce. Úsilí o jednotu chování se nerealizuje násilnou unifikací, ale nedeformovaným začleněním částí do systému v té míře, v jaké se v dané situaci podílí na výkonu funkce celku.

Základním celkovostním principem výstavby obranného systému bude jeho cílová funkce. Z charakteru požadavku obranyschopnosti vyplývá, že tuto cílovou funkci bude možné (bez větších nároků na přesnost a úplnost definice) formulovat jako **celospolečenskou a celostátní potřebu zabezpečení státní a národní existence, svébytnosti a suverenity.**

Tato informace odráží ve své podstatě československou realitu. Nesleduje ani militaristické uchvatitelské mocenské zájmy, které jsou vlastní velmocenské politice. Nekapituluje však ani před skutečným postavením malého státu ve středu Evropy, které by mohlo svádět k pasivní, zejména pacifistické re-signalizaci. Je aktivní, neboť vyjadřuje snahu orientovat se v existující situaci a hledat v ní východisko. Samotné přiznání této potřeby obrannému systému v podobě jeho cílové funkce je takovým pozitivním řešením.

Vzhledem k nárokům, které klade obecná cílová funkce, je její skutečná možnost realizace založena na diferenciaci, jejímž výrazem bude delegace funkcí jednotlivým subsystémům. Z charakteru cílové funkce vyplývá, že její základní členění předpokládá plnit tyto dílčí funkce:

1. **V oblasti diplomatické,** tj. prostřednictvím zahraniční politiky, která má za cíl navazovat koaliční vztahy se skupinou sociálně politicky spřízněných států, vytvářet přátelské poměry k jednotlivým zemím, v případě potřeby navazovat nová spojení, resp. v jiných oblastech vytvářet izolacionalistické či neutralistické poměry. To vše s cílem vytvářet silnější obranné pozice státu a společnosti a preventivně předcházet důsledkům mezinárodně politických krizí pro náš stát v jeho zcela konkrétní situaci.

2. **V branné oblasti,** tj. v subsystému organizací a institucí, které budou s to realizovat obrannou funkci ozbrojenými prostředky — zbraněmi. Jde o oblast značně širokou, jejíž jednotlivé dílčí úseky představují řešit opatření vojensko-strategické, vojenskooperační a vojenskotaktická, ale i opatření charakteru vojenskoeconomické, vojenskopsychologické i vojenskopedagogické činnosti. Institucionálně budou v této oblasti působit organizace a instituce vojenského a polovojenského poslání a typu.

3. **V oblasti ochrany,** tj. organizace a instituce jejichž posláním je chránit životy, společenský a osobní majetek, kulturní hodnoty apod. adekvátními prostředky — samaritánskou službu, zabezpečováním veřejného pořádku a vytvářením řádu adekvátního válečné situaci, v každém konkrétním případě katastrofického stavu (zásobování, služby, začleňování do práce apod.). V tomto podsystemu budou působit organizace a instituce nevojenského charakteru, které ale budou muset nezbytně s militárními organizacemi a institucemi spolupracovat a působit v řadě případů v těsné součinnosti. Dokonce může v konkrétním případě docházet k dočasné proměně činnosti — militární organizace a instituce mohou působit jako ochranné, zatímco jindy mohou organizace a instituce s ochrannou funkcí převzít některé funkce obranné.

4. **V oblasti pomocné,** kde budou působit organizace a instituce, jejichž posláním je pomáhat vytvářet podmínky k výkonu funkcí v oblasti branné a ochranné. Půjde zejména o ty instituce a organizace, které napomáhají šíře-

ní obranné osvěty, podílejí se na výchově občanů, kteří budou nebo mohou být začleněni do činnosti v branné či ochranné oblasti apod. V neposlední řadě zde mohou vystupovat instituce a organizace, které převezmou péči o bezbranné a neschopné postarat se sami o sebe.

Tyto funkční diferenciace oblastí činnosti v rámci obranného systému sleduje požadavek optimálního fungování branného systému ve třech směrech:

Předně růst účinnosti soudobých váleč. prostředků a dosahu válek směřuje k rozšiřování vojenských institucí, jejich významu a vlivu. Tato objektivní tendence je provázána dříve vzpomenutou brannou funkcí jako činností celospolečenského významu. Celkovostní pohled na řízené chování obranného systému vede však k jednostranné fikci, jakoby společenské a státní organizace všeho druhu stály před společným posláním — zvojenštit obsah a předmět svých zájmů, přizpůsobit své principy organizace a řízení principům vojenské výstavby a vnitřního života armády. Nebylo by nic škodlivějšího a zhoubnějšího pro další rozvoj demokratické společnosti socialistického typu, než podlehnout jen této představě. Trvalé teoretické i ideologické střetání s touto tendencí je aktuální zejména proto, že mnozí odborníci obrany uvažují jen v dimenzích frontové (tedy vojenské a civilní) brannosti. Naopak zde naznačená diferenciace vychází z reality vlasteneckého zájmu státních a společenských organizací, který je etickou stránkou všech obecných potřeb a zájmů našeho lidu a v té či oné míře se dotýká specifiky každé společenské a státní organizace a instituce. A právě touto měrou se pak organizace a instituce také začleňují do obranného systému na základě vnitřního vztahu a ne na základě vnějších, nejčastěji administrativních opatření. Z hlediska potřeb organizace celého systému si výstavba ve své finální fázi vyžádá i úpravu v právním řádu státu, který bude chování celku i jeho části legalizovat.

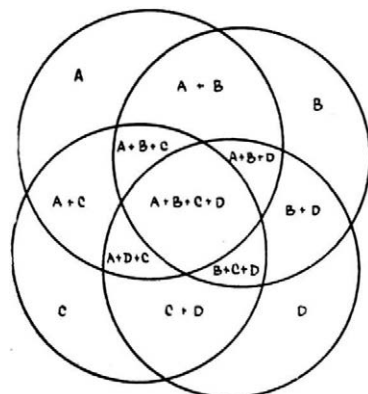
Za druhé organizace nevojenského typu mají svůj vznik v lidských i skupinových potřebách a zájmech, které jsou ve své většině k branným potřebám disfunkční. Tuto skutečnost můžeme sledovat i u takových organizací ochranné oblasti, jako je např. Červený kříž. Je budována na všeobecně humanistické ideji pomoci člověku. Bylo by absurdní označovat členské řady, z velké části založené na účasti žen, jen a nebo převážně jako zájemce na válečných přípravách státu. V konkrétní společenské orientaci mohou dokonce být v rozporu s vojenskou stránkou obrany. Konec konců ale vystupují a uvědomují si, že v případě válečného ohrožení je jejich místo vymezeno širším společenským zájmem na obranné funkci. Jsou k ní tedy současně v eufunkčním vztahu a svou činnost budou rozvíjet ve prospěch fungování obranného systému. Uvedený problém disfunkčního — eufunkčního vztahu k otázkám obrany má v naší československé společnosti svou tradici a není možné jej násilně přepracovávat podle jednostranných potřeb pouze branné oblasti. Naopak se jeví vhodné posilovat konkrétně zájmovou sféru jednotlivých státních a společenských organizací a institucí a začleňovat je do celku právě prostřednictvím respektování jejich specifiky. Zvlášť výrazně musí platit tato zásada u organizací a institucí čtvrté, tj. pomocné oblasti, v jejichž funkčních vztazích budou převažovat disfunkční potřeby a zájmy vzhledem k brannému systému, ale přesto je možné uvažovat o jejich kladném racionálním poměru k úkolům obrany země.

Za třetí problémy obrany státu a společnosti mají aspekt politický, vojenský, ekonomický a sociálně humanitní. V organizované socialistické společnosti, jakou je společnost československá, však neexistuje pouze jediná insti-

tuce, která se vždy jednoznačně kryje s určitým aspektem činnosti obranného systému. Jednotlivé organizace a instituce přijímají vždy několik funkcí obranného charakteru a ani výše uvedené aspekty nevystupují samostatně, ale spíše ve formě průniků zaměřených činností různého typu.

Formulujeme-li tedy v takto obecných kategoriích různé stránky obranných činností, znamená to vidět pod každým jednotlivým aspektem rozmanitý obsah. Tak politická stránka sice bude znamenat politickomocenské hledisko (např. diplomacii, státní správu a legislativu apod.), ale i vojenskopolitické, politickoekonomické, politicko-humanitní a sociální hledisko atd. Podobně i vojenská stránka obrany bude vedle otázek vojenskostrategických, operačních a taktických vyjadřovat složitější vztahy vojenskopolitické, vojenskoekonomické, výcvikové (tedy pedagogické, vzdělávací a výchovné) a další. Stejně tak tomu bude i v oblasti ekonomické. Zvláštní místo však bude zaujímat aspekt sociálně humanitní, neboť se sice bude promítat v ostatních a ony v něm, ale současně na sebe bude vázat řadu specifických institucí a zejména zájmových organizací, pro které budou mnohé z politických, vojenských a ekonomických stránek obranných funkcí z vnějška naoktrojované. Půjde zejména o instituce a organizace výchovné, kulturně umělecké, partikulární a jiné. Schematicky lze znázornit tento průnik takto (**viz schéma**, i když samozřejmě proporce nevyjadřují skutečnou velikost).

SCHÉMA

LEGENDA

- A POLITICKÁ STRÁNKA
- B VOJENSKÁ STRÁNKA
- C EKONOMICKÁ STRÁNKA
- D SOCIÁLNĚ HUMANITNÍ STRÁNKA

Tím se utváření obranného systému stává problémem ne pouze lineárního sestavení řady organizací vedle sebe a semknutí pomocí jakési jednostranné soustavy zásad. Naopak, jde o kvadratický model vztahů, do něhož každá organizace vstupuje jistou měrou.

Jí také navazuje kontakty koordinace (podřízenosti, spolupráce apod.), součinnosti s ostatními, a to jak v oblasti funkce v obranném systému, tak pevnosti vztahů i charakteru chování. Tak např. škola i při existenci obranného systému zůstane v první řadě výchovně vzdělávací institucí a svůj podíl na fungování obranného systému bude realizovat touto cestou.

Základní rozdělení obranného systému (diplomatické, branné, ochranné a pomocné) bude proto třeba pozorně analyzovat i v delegaci funkcí z hlediska skutečného podílu na výkonu obrany. Nebude možné jednoduchým způsobem začleňovat jednotlivé společenské a státní instituce a organizace pod

jednotlivé funkční úseky, ale velmi citlivě vážit míru jejich účasti v obranném systému. Jejich zařazením, ale i přiřčením funkce, působíme velmi silně na aktivitu vztahů a jejich pocit odpovědnosti za obranu.

Obě tendence — rozšiřování významu obranné funkce jako objektivního zájmu naší společnosti a rozpornost dílčích a celospolečenských zájmů společenských a státních organizací a institucí — si v konkrétních otázkách fungování obranného systému vyžádají citlivé a rozumné řídicí zásahy. Jen jejich prostřednictvím bude možné eliminovat možné administrativně byrokratické zásahy do života organizací a institucí z hlediska potřeb fungování obranného systému a současně cílově řešit možné konfliktní stavy v organizacích o institucích vzhledem k požadavkům dvou typů činností:

a) přirozené, která je spjata s podmínkami vzniku a existence každé jednotlivé organizace, jako institucionalizovaný výraz zájmu a potřeb určité sociální skupiny;

b) obranné, která je každé organizaci a instituci vtisknuta objektivní společenskou potřebou.²⁾

III.

Ve smyslu teorie řízení vystupuje obranný systém jako velmi složitá soustava, založená na efektivním fungování rozmanitých částí. Jeho chování musí být přizpůsobivé měnícím se podmínkám a proměnlivým úkolům, které z nich v té či oné době vyplývají, ale vždy současně musí být schopné dosahovat za všech podmínek cílů, které jsou mu vlastní. Části obranného systému — jednotlivé organizace a instituce — se podstatně liší svým charakterem (od autokratických vojenského typu po demokratické) svými funkcemi (od militárních funkcí válečných po funkce osvětového a výchovného typu), i svým chováním (od vysloveně volného samostatného jednání po polodeterminované a výrazně regulované). Tyto některé základní znaky (zdaleka ne vyčerpávající) budou v samé podstatě ovlivňovat tvorbu organizace obranné soustavy, formovat vztahy mezi jejími součástmi a vymezovat principy chování celku a částí.

1. Protože každé řízení vždy směřuje k jednotě, vyžaduje i řízení obranného systému **existenci vrcholné instituce**, schopné působit jako sjednocující činitel.

V ČSSR po přijetí zákona o Radě obrany státu probíhají práce na rozpracování základního pojetí centralního orgánu řízení a výkonu obranné funkce státu a společnosti. Systémové začlenění tohoto orgánu řízení a důležitého článku obranného systému si vyžádá nezbytně velkou pozornost při konkrétním řešení ve specificky československých podmínkách, které jsou dány zejména těmito znaky:

— existence relativně „silného“ postavení presidenta republiky, kterému jsou ústavou svěřeny funkce: „zastupuje stát navenek, sjednává a ratifikuje mezinárodní smlouvy“, „vyhlašuje na návrh vlády válečný stav a vypovídá na základě rozhodnutí Národního shromáždění válku, je-li Československo napadeno nebo je-li třeba plnit mezinárodní smluvní závazky o společné obraně proti napadení“, „je vrchním velitelem ozbrojených sil“. (Článek 62).

— existuje i relativně „silné“ postavení vlády republiky, která „organizuje a zajišťuje plnění úkolů socialistického státu v oblasti hospodářské a kulturní

²⁾ Naznačené principy se samozřejmě týkají současné etapy výstavby obranného systému. Je zcela možné, dokonce to lze předpokládat, že v případě nejvyšší katastrofických situací, zejména pak v období války, budou všechny normy života organizací a institucí podřízeny více či méně vojenským zásadám organizovaného chování.

výstavby, zvyšování životní úrovně pracujících i v oblasti upevňování bezpečnosti země a rozvíjení mírové zahraniční politiky. (Ústava ČSSR čl. 68 — podtrhl autor).

— existuje a je všeobecně respektován princip vedoucí úlohy KSČ v naší společnosti. I když došlo ke zrušení vrcholné instituce pro celospolečenskou obranu — Komise obrany ÚV KSČ, trvá potřeba zachovat vliv komunistické strany ve vrcholném orgánu obrany. Současně, protože jde o instituci svým způsobem výkonnou ve smyslu řízení, je třeba zachovat takové nezbytné principy účasti na práci ROS, jako jsou faktická odpovědnost, možnost kontroly zastupitelským orgánem apod.

— existence Varšavské smlouvy, jíž je ČSSR členem. Protože nejvyšším společným orgánem obranného úsilí členských zemí Varšavské smlouvy by asi ve válce byl politický konzultační výbor, jemuž je podle dostupného dokumentu připisována funkce koordinátora činnosti nejvyšších vojenských orgánů členských zemí, je nezbytné řešit postavení ROS i vzhledem k tomuto orgánu.

Vymezení potřebných vztahů vrcholného orgánu obranného systému k vyšším systémům (nadsystémům) není sice výhradním problémem tvorby obranného systému, ale je bezesporu determinujícím činitelem jeho konkrétní výstavby a jeho řízeného chování. Konkrétní model jeho konkrétní výstavby a jeho řízeného chování. Konkrétní model vnějších a vnitřních vztahů vrcholného orgánu řízení obranného systému je záležitostí politické doktríny státu, kterou je třeba v této souvislosti trvale dotvářet.

2. Za základní a klíčovou součást obranného systému je téměř vždy jednoznačně považován **branný subsystém**.³⁾ Proto také bývá středem zájmu při řešení obranných úkolů společnosti. V základních ukazatelích své branné schopnosti bývá vybudován a udržován na potřebné úrovni. V jeho čele stojí nejvyšší orgány. Jde zejména o ministerstva obrany a generální štáby. Jejich systémově funkční začlenění nebývá jednoznačné.

Ve většině států bývá ministerstvo obrany orgánem, který zabezpečuje všeobecné podmínky výkonu funkcí branného subsystému:

- řeší problémy mobilizace a práce se zálohami;
- plánování, budování a rozvoje druhů ozbrojených sil;
- řízení vědeckých a výzkumných prací;
- plánování a zabezpečování technického rozvoje;
- řízení vojenské tvorby apod.

V NSR je ministerstvo obrany současně i nástrojem řízení polovojenských organizací a hlavně nejvyšším orgánem ozbrojených sil a přímo koordinuje a řídí práci hlavních štábů.

Vedle toho hlavní či generální štáby bývají základním nástrojem operačního řízení ozbrojených sil a zpracovávají vojenské strategické a operační plány a soustřeďují pozornost zejména na činnost speciálních vojenských složek (raketových, průzkumných, strategického letectva, PVO apod.).

Tato zobecněná dělba funkcí mezi nejvyššími institucemi branného subsystému je vcelku logická. Orientace ministerstva je širší a zabývá se brannými a v některých dílčích problémech i obrannými funkcemi a vystupuje tak jako

³⁾ Branná funkce, realizovaná pomocí zbraní, vojenskými a polovojenskými organizacemi je dosud stále na prvním místě mezi obrannými funkcemi i přesto, že existuje nejen důkaz, zejména u malých zemí, že se jiná obranná opatření (např. diplomatická) mohou stát v určitých případech účinnějšími. Bylo by nesmírnou zásluhou vědeckého výzkumu v ČSSR, kdyby našel možné vhodné varianty priority různých obranných funkcí, či jejich kombinací v možných konkrétních podmínkách obrany existence a stability našeho socialistického státu.

výkonný řídicí orgán v širší funkční sféře. Naproti tomu generální štáby vystupují jako instituce přímého řízení vojenských součástí. Není proto rozhodující, jestliže strukturální vystupují vedle sebe jako dvě na roveň si postavené součásti výkonných institucí státu, nebo představují jedinou instituci s vnitřním dělením, či je generální štáb v podřízení ministerstvu. Systémově jsou všechny možnosti přípustné, existuje-li jasná funkční dělba práce.

Výkonnými součástmi branného podsystemu jsou jednak vojenské, jednak polovojenské instituce a organizace:

a) **Organizace přímého bojového určení**, které mohou být povolány působit na frontách války, či mohou mít teritoriální poslání, tj. jsou připravovány a organizovány k výkonu všech druhů **vojenské** obrany státního území ČSSR. Vojenská složka bývá charakterizována určitou sestavou druhů vojsk a služeb a je nositelem základních branných hodnot, jakými jsou zejména bojová pohotovost a bojová připravenost. Funkčně strukturální začlenění této armádní složky v branném systému se vyvinulo tradičně v rámci Ministerstva národní obrany a generálního štábu.

Nové řešení funkčně strukturální uspořádanosti branného systému si v soustavě vojenskodoktrinních názorů vyžádá zařazení dalších organizací vojenského typu. Jde u nás zejména o organizace Civilní obrany a Lidových milicí, které mají nejednu funkci přímo v rámci bojové činnosti. Jejich systémové začlenění mimo vojenské řízení je zejména u Lidových milicí možné vzhledem k tomu, že mají plnit i některé vnitřní politickomocenské funkce jako nástroj KSČ. Nicméně je zařazení problematiky těchto organizací do souboru otázek branného systému a spolu s tím formulování jednotlivých zásad bojového použití, výcviku, součinnosti, mobilizace apod. nezbytné. Komplikace nastanou zvláště v otázce podřízenosti v bojové situaci, nedojde-li k zásadnímu řešení.

b) Stejně tradiční součástí branného systému je **vojenské školství**, jehož posláním je příprava kádrů pro armádu, ale i pro nejednu nearmádní brannou součást. Obecným problémem funkčně strukturálního řešení začlenění vojenského školství ve většině armád světa je rozporný pohled na účel vojenské školní přípravy: buď se přespříliš zdůrazňuje vojenskoodborná účelovost a školy jsou považovány za jakýsi „podnikový institut“ armády, nebo bývá zdůrazňována úloha v kulturní výchově a všeobecném vzdělání.

Své místo v soustavě vojenského školství však mají i civilní vysoké školy. Dnes se prakticky ve všech moderních státech světa (USA, SSSR, NSR, Francii a neposlední řadě i v ČSSR) připravují záložní důstojnické kádry na civilních vojenských školách. (Je známo, že ve Spojených státech existuje experimentálně program výcviku záložních důstojníků na dobrovolném základě i na středních školách, tzv. Junior Reserve Officer Training Corps Program). Aniž přehlídíme některé zvláštnosti ve výkonu vojenské služby u jednotlivých států, vystupuje obecná potřeba vzdělaných velitelů a specialistů jako naléhavý úkol ve všech armádách. Systémové začlenění civilního školství (zejména vysokého) částí funkce do rámce vojenské školní přípravy, je jednou ze schůdných cest. Musí se tak ovšem dít uváženě, (např. neplýtvat kvalifikovanými vysokoškolsky připravovanými kádry na funkce velitelů čet, ale začleňovat je jako specialisty) v promyšlené soustavě, která by byla s to realizovat bez mimořádného zařízení i vojenské potřeby.

c) Významné místo v branném subsystému má i **vojenská výroba a jí obdobné činnosti jako je doprava, skladování vojenských zásob a obdobné funkce**. Stanovit míru jejich velikosti a zaměření vojenskoekonomického

úseku v mírové době je složitý a náročný úkol, neboť tento úsek váže ekonomické pracovní a materiálové zdroje státu a společnosti a jeho nároky stále rostou.

Daleko náročnější je pak formulace oficiálních požadavků na výrobní složku branného subsystému za války. Lineární začlenění celého hospodářství v duchu minulých hesel „Vše pro válku“, „Vše pro frontu“ se jeví ve světle nároků raketové jaderné války sice jako opodstatněné, ale současně z hlediska požadavku přežití národů nereálné.

Jakkoli jsou naznačené problémy a jejich řešení složité ve všech zemích (i u velmocí), o to vážnější jsou v malých zemích, jejichž možnosti jsou omezené.

d) Nový prvek branného subsystému moderních zemí světa tvoří **složka vojenské vědy a armádního výzkumu**. Na plnění vědeckovýzkumných úkolů rozvoje branného systému i jeho součástí se dnes podílí stále více vědeckých ústavů a interdisciplinárních týmů v armádě samé, ale řadu úkolů plní i civilní vědeckovýzkumná základna. Vývoj, uplatnění i řízení vědeckovýzkumné práce podléhá sice specifickým rysům vědy samé. Řešení místa a úlohy vědecké práce, její zaměření, objednávka výzkumných úkolů, stejně jako její podíl ve vojenském rozpočtu a na tom závislá velikost a kvalita vojenské vědecké základny a objednávky u civilních institucí a další otázky jsou vážným předmětem rozvoje obranného systému vůbec.

e) Konečně budou součástí branného systému tvořit **organizace**, které jsou zde sice **bezprostředně, ale přitom volně zapojeny**. V Československých podmínkách jsou takovou organizací zejména Svazarm. Uspokojuje branné technické zájmy občanů, ale současně plní vážné úkoly předvojenské výchovy i udržování připravenosti specialistů s branně technickými zájmy po vykonání základní vojenské služby. Je možné předpokládat, že v souvislosti s rozvojem a diferenciací zájmů může vzniknout i jiná branná orientovaná organizace.

Spolu s inventarizací základních součástí branného subsystému byly naznačeny i možnosti a směry výzkumné práce, které si však zdaleka nekladou nároky na úplnost a reprezentativnost. Daleko vážnějším problémem jsou otázky funkčně strukturální uspořádanosti branného subsystému.

Prvním úkolem řešení utváření branného systému bude zvolit adekvátní koncepci výstavby a řízení. Vzhledem k tomu, že jde o velkou organizaci, rozsahem celostátního významu, jeví se divizionální řešení⁴⁾ jako vhodný strukturální typ.

Divizionalizace se nejprve musí projevit v organizaci samotného ministerstva národní obrany nebo jiné řídicí instituce branného systému, které by měly být v rámci dané koncepce členěny do správ především podle dělby funkcí při plnění poslání branného systému (a jiných úkolů, které mu náleží z jiných vztahů).⁵⁾

Divizionální typ uspořádanosti dovoluje jednotlivé dílčí úseky vzhledem k charakteru jejich činnosti. (Je zcela evidentní, že se bude odlišovat řízení

⁴⁾ Divizionální strukturální typ je moderní koncepcí organizace velkých soustav. Vychází ze zásady organizačního členění celku na menší části jako samostatné jednotky, schopné plnit dílčí úkoly vyplývající z jejich postavení v celku. Protože každá část disponuje všemi potřebnými orgány a nástroji pro plnění své funkce, je řízení jednodušší, neboť mohou pracovat relativně samostatně, činnosti se snáze koordinují, i když je kladen současně větší nárok na schopnosti řídicích pracovníků v decentralizačních částech.

⁵⁾ Na rozdíl od tohoto převažuje např. v současném uspořádání MNO formálně funkční typ, což klade známé vysoké nároky na vnitřní koordinaci a kooperaci, které jsou ve velké organizaci vůbec důsledně neuskutečnitelné.

bojové činnosti např. od řízení vědy). Jde o typ, který dovoluje i poměrně volné vazby mezi řídicími a řízenými orgány, což bude plně potřebné vzhledem k rozdílným nárokům na řízení jednotlivých úseků.

Divizionální typ strukturální uspořádanosti tedy umožňuje, aby jednotlivé orgány, které budou stát v čele jednotlivých úseků branného systému, byly relativně volně propojeny k ministerstvu. Současně je možné, aby měly navzájem odlišný charakter a různými metodami plnily svou řídicí funkci.

3. Další subsystémy obranné soustavy společnosti a státu — ochranný a pomocný — nekorespondují svými funkcemi bezprostředně s branou politikou. Brannost se jim spíše vnucuje jako vnější funkce, která je nutí podříditi se některým jejím požadavkům.

Základními organizacemi a institucemi ochranného systému jsou:

- instituce s funkcí pořádkovou — jde zejména o Veřejnou bezpečnost, Sbor pomocníků VB, místní orgány národních výborů, závodní stráž apod.;
- organizace a instituce s funkcí ochrany lidských životů — Červený kříž, zdravotnické ústavy, ale i asanační skupiny aj.;
- organizace s funkcí záchrany společenského a osobního majetku, např. požárníci.

Mezi organizacemi pomocné funkce pak budou vystupovat takové, které obranné funkci slouží jen velmi zprostředkovaně. Mezi nimi budou zaujímat přední místo

- organizace a instituce výchovné — základní školy, Socialistická akademie aj.;
- organizace tělovýchovné;
- jiné zájmové organizace, které současně s plněním vlastního programu pěstují vlastnosti a schopnosti potřebné k výkonu obranných funkcí — např. Pionýr, Junák, turistické organizace apod.

Vojenský vliv na řešení funkcí, struktury a vůbec branného chování těchto organizací a institucí bude nezbytně jen vnější. Může mít charakter doporučení, návrhů, námětů apod. Vždyť jde o organizace a instituce založené především na základě vnitřního zájmu a dobrovolnosti jejich členů. Jejich funkce a vztahy, které se vytvořily přirozenou dlouholetou činností, nelze násilně měnit jen vzhledem k požadavku brannosti.

Přesto by ale výzkum obranného systému neměl opominout analyzovat skutečný přínos těchto organizací a institucí pro celkovou přípravu obrany, schopnosti našeho státu a zvláště pak branného subsystému. A měl by uplatnit svůj vliv na komplexnější zabezpečování potřeb organizací a institucí tohoto subsystému státem.

Protože jde převážně o organizace s místní působností, měly by problematice řízení věnovat pozornost především Národní výbory, které v tomto směru jsou možnými nositeli sjednocující řídicí funkce.

*

Nekladl jsem si za cíl vyřešit úkol vytvořit a uspořádat branný systém. Pouze chci připomenout, aby k jeho výzkumu byl použit také méně tradiční přístup — funkčně strukturální analýza a teorie systému. Ty nemají nahradit, ale doplnit dosud používané teorie a metody a v jednotě s nimi posílit kritické myšlení a prohloubit vědecký přístup při řešení a projektování obranného systému.